

MAKTAB O'QUVCHILARIGA SO'ZLARNI O'RGATISH USULLARI

Xayrullayeva R.L.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya:

ushbu maqolada maktab o'quvchilarining ona tili mashg'ulotarida so'zni tushunish, mazmunini anglash, to'g'ri qo'llash yo'llari ko'rsatilgan. O'quvchilarning lug'at boyligini oshirish orqali dunyoqarashini kengaytirish usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: so'z, so'z ma'nosi, o'quvchi lug'ati, so'zlar sinonimiyasi, so'zlar antonimiyasi, so'zlarning ma'no qirralari, so'zning kinoyali ma'nosini, frazeologik birliklar, so'zlarning ko'p ma'noligi, ko'chma ma'no, obrazli so'zlar, so'zlarning majoziy ma'nosi, matn, maqol matni.

Аннотация:

в данной статье показаны способы понимания слова, понимания его значения и правильного использования в родном языке обучения школьников. представлена информация о способах расширения мировоззрения учащихся за счет увеличения словарного запаса.

Ключевые слова: слово, значение слова, читательский словарь, синонимия слов, антонимия слов, смысловые аспекты слов, саркастическое значение слов, фразеологизмы, многозначность слов, переносное значение, переносные слова, переносное значение слов, текст, текст пословицы

Abstract:

This article shows the ways of understanding the word, understanding its meaning and correct use in the native language of schoolchildren. provides information on ways to expand the worldview of students by increasing vocabulary.

Keywords: word, word meaning, reader's dictionary, synonymy of words, antonymy of words, semantic aspects of words, sarcastic meaning of words, phraseological units, polysemy of words, figurative meaning, figurative words, figurative meaning of words, text, proverb text.

Leksikologiya –so'z haqidagi ilm, grammatika-so'z shakllari o'zgarishi va ularning gapda bog'lanishi haqidagi ilm. O'quvchilarning lug'at zahirasi qanchalik boy bo'lsa, nutqi shunchalik rivojlangan bo'ladi". Nutq o'stirish gap qurilishi va uning tarkibini tashkil etgan lug'at ustida ishlash bilan o'zaro bog'liq. Professor N.Mahmudov: "Nutqning ta'sir quvvati, tegishli axborotni tinglovchiga tugal va qulay, "yuqumli" tarzda yetkazish imkoniyati muhim kommunikativ sifatlardan bo'lmish so'z boyligiga bog'liq.

Maktabda lugʻat ustida ishlash metodikasi toʻrt asosiy yoʻnalishni koʻzda tutadi:

1. Oʻquvchilar lugʻatini boyitish, yaʼni yangi soʻzlarni, shuningdek, bolalar lugʻatida boʻlgan ayrim soʻzlarning yangi maʼnolarini oʻzlashtirish. Ona tilining lugʻat boyligini bilib olish uchun oʻquvchi oʻz lugʻatiga har kuni 8-10 ta yangi soʻzni, shu jumladan, ona tili darslarida 4-6 soʻzni qoʻshishi, yaʼni shu soʻzlar maʼnosini oʻzlashtirishi lozim.

2. Oʻquvchilar lugʻatiga aniqlik kiritish. Bu ichiga quyidagilarni oladi: 1) oʻquvchi puxta oʻzlashtirmagan soʻzlarning maʼnosini toʻliq oʻzlashtirish, yaʼni shu soʻzlarni matnga kiritish, maʼnosi yaqin soʻzlarga qiyoslash, antonim tanlash yoʻllari bilan ularning maʼnosiga aniqlik kiritish; 2) soʻzning kinoyali maʼnosini, koʻp maʼnoli soʻzlarni oʻzlashtirish; 3) soʻzlarning sinonimlarini, sinonim soʻzlarning maʼno qirralarini oʻzlashtirish; 4) ayrim frazeologik birliklarning maʼnosini oʻzlashtirish.

3. Lugʻatni faollashtirish, yaʼni oʻquvchilar maʼnosini turshunadigan, ammo oʻz nutq faoliyatida ishlatmaydigan nafaol lugʻatidagi soʻzlarni faol lugʻatiga oʻtkazish. Buning uchun shu soʻzlar ishtirokida soʻz birikmasi va gaplar tuziladi, ular oʻqiganlarni qayta hikoyalash, suhbat, bayon va inshoda ishlatiladi.

4. Adabiy tilda ishlatilmaydigan soʻzlarni oʻquvchilar faol lugʻatidan nafaol lugʻatiga oʻtkazish. Bunday soʻzlarga bolalarning nutq muhiti taʼsirida oʻzlashib qolgan adabiy til meʼyoriga kirmaydigan, ayrim adabiy asar va soʻzlashuv tilida qoʻllanadigan sodda soʻz va iboralar, sheva va ijtimoiy guruhga oid soʻzlar kiradi. Adabiy til meʼyori degan tushunchani oʻzlashtirgach, oʻquvchilar yuqorida izohlangan soʻzlar oʻrniga adabiy tildagi soʻzlardan foydalana boshlaydilar. Adabiy tilga oid malakalari mustahkamlangan sayin shevaga, jargonga oid soʻzlar, soʻzlashuv tilida ishlatiladigan sodda soʻz va iboralar oʻquvchilarning faol lugʻatidan chiqib keta boshlaydi.

Oʻquvchilar lugʻati quyidagi manbalar asosida boyitiladi va takomillashtiriladi:

1. Atrofni oʻrab olgan muhitni: Tabiatni, kishilarning hayoti va mehnat faoliyati, bolalarning oʻyini va oʻqish faoliyatini, kattalar bilan munosabatni kuzatish. Tabiat qoʻyniga, turli joylarga, muassasalarga ekskursiya vaqtida bolalar narsa va hosisalarni kuzatish bilan koʻpgina yangi nom va iboralarni oʻrganaladilar. Bu ekskursiyalar yuzasidan oʻtkazilgan suhbat vaqtida ularning bilimi chuqurlashtiriladi, ayrim soʻzlar maʼnosiga aniqlik kiritiladi.

Oʻquvchilar lugʻatini va nutqini boyitishda eng ishonarli manba badiiy asarlar hisoblanadi. Oʻqish darslarida oʻquvchilar Oybek, H. Olimjon, M. Shayxzoda, G. Gʻulom, H. Hakimzoda, Zulfiya, Uygʻun, A. Qahhor, P. Moʻmin, Q. Muhammadiy, Sh. Saʼdulla, Z. Diyor kabi koʻpgina soʻz ustalarining asarlarini oʻqiydilar. Oʻzbek tilining yuksak badiiy obrazlar yordamida oʻzlashtiradilar. Oʻqish darsida bolalar lugʻati maʼlum mavzularga oid soʻzlar hisobiga ham boyiydi. Ular lugʻatiga axloqiy tushunchalarni ifodalovchi yoqimtoy, shirinsoʻz, mehribon, haqqoniy, botir, mard, jasur, mehnatsevar kabi koʻpgina soʻzlar qoʻshiladi. Matn ustida ishlash jarayonida koʻp maʼnoli soʻzlar, sinonimlar, koʻchma maʼnoda ishlatiladigan soʻzlarni baʼzi frazeologik birikmalarni bilib oladilar.

Bolalar mustaqil oʻqishga oʻrganganlaridan keyin ular lugʻatiga kitob, gazeta yordamida ham boyiydi, tartibga tushadi.

Bulardan tashqari kinofilm va televizor eshittirishlarining matnlari, oʻquvchi va boshqa maktab hamda maktabdan tashqari muassasalar xodimlarining nutqlari ham oʻquvchilar lugʻatini boyitish va takomillashtirish manbalari hisoblanadi.

Lugʻatni boyitishda turli lugʻatlar juda foydali qoʻllanmadir. Boshlangʻich sinflar uchun “ Imlo lugʻati “ mavjud. Oʻqituvchi maʼlumot uchun ham, material tanlash uchun ham turli lugʻatlardan (oʻzbek tilini sinonimlar, antonimlar, frazeologik lugʻatlardan, turli terminologik lugʻatlardan) muvofaqqiyatli foydalanadi.

Boshlangʻich sinflarda oʻquvchini soʻz boyligini oshirish maqsadida tarkib topgan mashqlarda dastlab soʻzning maʼnosini tushuntirish koʻzda tutiladi.

Soʻzning maʼnosini tushuntirish oʻquvchining lugʻatini boyitadi , nutqini oʻtiradi. Boshlangʻich sinflarda oʻtiladigan fanlarning atamalari ham tushuntirilishi lozim boʻlgan soʻzlar qatoriga kiritiladi. Atamalarining maʼnosini tushuntirish mazkur soʻz anglatgan tushunchani yaxshi fahmlab olishga yordam beradi. Masalan, predmet atamasining maʼnosini tushuntirish bilan oʻquvchilar predmet keng maʼnoda qoʻllanishini, tabiatdagi barcha narsa, hodisa, tushunchalar , predmet deyilishini bilib oladilar. Bu ot, sifat, son, feʼl kabi atamalarni tez fahmlab olishda ularga yordam beradi.

Soʻzning maʼnosini tushuntirish juda kam vaqt olishi va darsning asosiy mavzusidan oʻquvchilar diqqatini chalgʻitmasligi kerak. Buning uchun oʻqituvchi har bir darga tayyorlanish jarayonida maʼnosi tushuntirilishi lozim boʻlgan soʻzlarni , uni tushuntirishning eng qulay usullarini va darsning qaysi oʻrnida tushuntirishni belgilab oladi.

Oʻqish sqqvodxonligi kitoblardagi matnlarda birinchi marta uchragan , bolalar maʼnosini bilmaydigan ayrim soʻzlar matnni oʻqishdan oldin tushuntiriladi.

Matnni oʻqish jarayonida soʻz maʼnosini tushuntirishga chek qoʻyish kerak. Agar biror soʻzni matnni oʻqish jarayonida tushuntirish zaruriyati tugʻilsa, matn mazmunidan oʻquvchilar diqqatni chalgʻitmagan holda shu soʻz maʼnosi qisqacha tushuntiriladi.

Koʻchma maʼnoda ishlatilgan obrazli soʻzlar va badiiy nutq oborotlari badiiy matn oʻqilgandan keyin tushuntiriladi, hunki uarning maʼnosi matn mazmunidan, kontekstdan yaxshi tushuniladi. Ayniqsa, masallar oʻqilganda, undagi allegorik, koʻchma maʼnoda ishlatiladigan soʻzlarni asarni oʻqishdan oldin yoki oʻqish jarayonida tushuntirib boʻlmaydi.

Metodikada soʻzlarni tushuntirishning quyidagi usullaridan foydalaniladi:

1. Soʻzni konteks asosida tushuntirish. Bunda oʻquvchilar tushunmaydigan soʻz ularga tushunarli soʻzlar qoʻllangan gap(yoki matn) yordamida tushuntiriladi .
2. Soʻz maʼnosi lugʻatdan va oʻqish kitoblarida matn ostida berilgan izohdan foydalanib tushuntirish. Bunda oʻquvchilarni izohdan mustaqil foydalanib , soʻz maʼnosini mustaqil tushunib olishga oʻrgatish muhim ahamiyatga ega .
3. Soʻz maʼnosini shu soʻzning maʼnodoshi yordamida tushuntirish. Masalan, sabo-shabada, mudofaa-himoya, sozanda- musiqachi, diyor-vatan , inshoot-bino, samo-osmon kabi. Soʻzni sinonim tanlash bilan tushuntirganda, shu soʻzning stilistik (uslubiy)ahamiyatini ham koʻrsatish zarur.
4. Tanish boʻlmagan soʻz bilan ifodalangan tushunchani tanish boʻlgan soʻz bilan ifodalangan tushunchaga (uning antonimiga) taqqoslash orqali tushuntirish . Masalan, ishchan tushunchasini dangasa tushunchasiga , rostgoʻy soʻzini yolgʻonchi soʻziga taqqoslab tushuntirish mumkin. Koʻchma maʼnoda ishlatilgan soʻz va soʻz birikmalari , tasviriy vositalar, maqollar ham taqqoslash usulidan foydalanib tushuntiriladi.
5. Soʻzni oʻziga yaqin tushuncha bilan , yaʼni boshqacha ifoda etish bilan tushuntirish . Bunda tushuntirilgan soʻzning izohi qisqa va aniq boʻlishi kerak. Masalan, *oʻzboshimchalik* – oʻz

xohishicha ish tutish , ishni o‘zi xohlaganicha bajarish ; *mutaxassis*-biror hunar egasi ; *shunqor*-uzoq uchadigan ko ‘zi o ‘tkir qush ; *mesh*-mol terisidan tikilgan idish; *guldon*-gul solib qo ‘yiladigan idish va boshq.

Ba’zi so‘zlar ularning vazifasini izohlash orqali tushuntiriladi . Masalan , kombayn –bir vaqtning o ‘zida donni o ‘radigan , yanchadigan , tozalaydigan qishloq xo ‘jalik mashinasi; ekskavator- bir vaqtini o ‘zida yerni qazib, tuproqni yuk mashinasiga ortadigan mashina ; aeradrom-samolyotlar turadigan , uchib keladigan yoki kelib qo ‘nadigan joy va hok.

6. So‘zni predmetning asosiy belgisini izohlash orqali tushuntirish. Masalan : suvsiz joyda o ‘sadiga ninasimon, tikanli o ‘simlik; akula- okeanlarda yashaydigan juda katta yirtqich baliq va boshq.

7. Axloqiy , mavhum tushunchalarni ifoda etuvchi so‘zlarning ma’nosini misollar yordamida tushuntirish. Buning uchun o‘quvchilar o‘rgangan badiiy asardan axloqiy fazilatga ega bo‘lgan asar qahramonining qilgan ishlari tahlil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda so‘z ma’nosini tushuntirish ustida ishlash o‘quvchilar lug‘atini boyitadi, nutqini ravonlashtiradi. So‘z ma’nosini tushuntirganda so‘zlarning shakl va ma’no munosabatiga ko‘ra turlari yuzasidan yondashilganda maqsadga muvofiq bo‘ladi deb o‘ylaymiz.

Masalan:

Ma’nodosh so‘zlar (sinonimlar) talaffuzi yozilishi har xil bo‘lgan bir umumiy tushuncha (ma’no) ifodalaydigan so‘zlardir. Sinonimlar bir-biridan qo‘shimcha ma’no qirrasini, emotsional bo‘yog‘i , qo‘llanishi jihatidan o‘zaro farqlanadi . Katta, ulug‘, buyuk, zo‘r, azim, ulkan, bahaybat, haybatli, yirik, gigant sinonimik qatorini tashkil qilgan so‘zlardan katta so‘zi keng tushunchani anglatib, aniq tushunchaga nisbatan ham ,mavhum tushunchaga nisbatan ham ishlatilaveradi.Ulug‘ ,buyuk, zo‘r, azim, ulkan so‘zlari hajmi ancha katta bo‘lgan narsalarga, bahaybat, haybatli, so‘zlari esa o‘lchovi juda katta bo‘lgan narsalarga nisbatan ishlatiladi. Yirik kam ishlatiladi. Gigant kitobiy uslubga xos bo‘lib , asosan joy qurilishga nisbatan qo‘llanadi. Sinonimlar tilni leksik tomondan boyitadi, shuning uchun badiiy so‘zlar bilan ishlatish juda muhim. Kishi lug‘atida sinonim so‘zlar qancha ko‘p bo‘lsa, uning til ifodaliligi shuncha ortadi. O‘zbek tili- sinonimlarga boy til. “O‘zbek tili sinonimlarining izohli lug‘ati” da katta so‘zining 11 ta , marta so‘zining 13 ta ma’nosi berilgan .

Boshlang‘ich sinflarda sinonimlar haqida nazariy ma’lumot berilmaydi, ammo sinonimlar haqidagi tushuncha amliy mashq yordamida shakllantiriladi. Sinonimlar bilan ishlash elementar tarzda 1-sinfdan boshlanadi: o‘quvchilar berilgan so‘zning sinonimini topishga, boshqacha qilib qanday aytish mumkinligini tushuntirishga , 2-3-sinflarda esa berilgan so‘zning ikki- uchta sinonimini topib aytishga o‘rgatiladi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchining so‘z boyligini oshirish maqsadida ma’nodosh so‘zlarga oid quyidagicha mashqlar ishlatiladi:

1.Berilgan ma’nodosh so‘zlarni guruhlash. Bunda bir so‘z turkumiga oid ikki sinonimik qatordagi so‘zlarichiga bir-ikkita boshqa so‘z kiritib beriladi. O‘quvchilar sinonimlarni ikki guruhga ajratib aytadilar. Buning uchun so‘zlar quyidagicha berilishi mumkin: vatan, maqsad, diyor, niyat, mamlakat, murod, yurt.

2.Berilgan so‘zga sinonim tanlash. O‘qituvchi otni o‘tganda osmon, sifatni o‘tganda mazali, fe’lni o‘tganda ko‘nikmoq so‘zlarini aytadi. O‘quvchilar so‘zlarga sinonim tanlaydilar: osmon-

ko'k, samo, falak; mazali- lazzatli, laziz, totli; ko 'nikmoq- o 'rganmoq, odatlanmoq, odat qilmoq.

3. Tushib qolgan sinonim so'zlarni o'z o'rniga qo'yib, matnni ko'chirish. Bunda yozilishi kerak bo'lgan sinonim so'zlar ro'yxati tekshirish uchun beriladi. O'quvchilar sinonimlarni o'rniga qo'yib, ularni qo'llanishidagi farqni tushuntiradilar.

4. Ma'nodosh so'zlardan mosini qo'yib gaplarni ko'chirish. Buning uchun sinonim so'zlar qavs ichida beriladi, o'quvchi gapning, mazmuniga mosini tanlab gapni ko'chiradi: Daryo suvini (bahor, ko'klam) toshirar, odam qadrini (mehnat, ish) oshirar. Oltin(o't, olov, alanga)da, odam (ish, mehnat)da bilinadi. Birlashgan (yov, dushman)ni qaytarar.

5. Sinonim so'zlar qatoridan foydalanib didaktik material tuzish va u bilan mashq ishlash. Buning uchun to'rtta sinonimik qatordagi so'zlar tanlanadi va 16 katakka aralash joylashtiriladi. O'qituvchi shu katakchalardagi bir so'zni aytadi. Masalan, chiroyli. O'quvchilar shu so'zga yaqin ma'noli so'z (sinonim)ni katakchalardan topib aytadilar: go'zal, dilbar, sohibjamol, husndor.

Sinonim so'zlar qatori bilan so'z birikmasi tuzadilar: chiroyli shahar, go'zal manzara, sohibjamol malika va hok.

Xuddi shu tariqa faoliyat jarayonida zid ma'noli so'zlar ustida ishlashda ham o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga erishish mumkin.

Qarama –qarshi, zid ma'no bildiradigan so'zlar zid ma'noli so'zlar (antonimlar) deyiladi. Antonimlar belgi bildiradigan so'zlarda ko'p uchraydi. Antonimik munosabat so'z bilan frazeologik birlik (ibora) jorasida ham bo'ladi. (yalqov-yuragida o'ti bor kabi).

Boshlang'ich sinf o'quvchilari antonimlar bilan amaliy tanishtiriladi. Antonimlar ustida ishlash matndan antonimni topishdan boshlanadi, keyin maxsus mashqlar ishlatiladi:

1. Berilgan so'zlarga antonim tanlash. Ot so'z turkumini o'tganda: *azob...*, *do'stlik-...*, *oq-...*, *yoshlik-...*; sifat o'z turkumini o'tganda: *dangasa-...*, *anqov-...*, *rostgo'y-...*, *dono-...*, *kasal-...*; fe'lni o'tganda: *kasallandi-...*, *yondi-...*, *boshladi-...* kabi beriladi. O'quvchilar berilgan otga *rohat*, *dushmanlik*, *qora*, *qarilik*; sifatga *mehnatkash*, *hushyor*, *yolg'onchi*, *nodon*, *sog'*; fe'lga *sog'aydi*, *o'chdi*, *tugatdi*, antonimlarini tanlab, jufti bilan yozadilar.

2. Zid ma'noli so'zlarni qatnashtirib gaplar tuzish. Buning uchun o'qituvchi antonym tanlab gap tuzish uchun so'z beradi, o'quvchilar berilgan so'zga antonym tanlaydilar va ularni qatnashtirib gaplar tuzadilar.

3. Berilgan gapga antonim topib qo'yish. O'qituvchi "To'g'ri odam ... so'zdan or qilur. Yosh kelsa ishga, ... kelsa oshga. Yaxshi gap-moy, ... gap-loy. Gapni oz so'zla, ishni ... ko'zla" kabi gaplar beradi, o'quvchilar gap mazmuniga mos antonim topib, gapni o'qiydilar (yoki yozadilar).

O'quvchilar lug'atini ma'nodosh va zid ma'noli so'zlar bilan boyitish o'z fikrini aniq, ravon va ifodali bayon etishga yordam beradi.

Ko'p ma'noli va shakldosh so'zlar ustida ishlash jarayoni va boshlang'ich sinf o'quvchilariga ushbu so'zlarni turli xil misollar bilan anglatish ham, o'quvchi so'z zahirasini boyib borishiga samarali natija ko'rsatadi. O'quvchilarga ko'p ma'noli so'zlar ko'p uchrayib turadi, ammo ular ko'p ma'noli so'z ekanini tushunib yetmaydilar.

O'qituvchi badiiy asar ustida ishlash jarayonida o'quvchilarni ko'chma ma'nodagi so'zlar bilan tanishtirish orqali ayrim so'zlar ko'p ma'noda ishlatilishini tushuntirib boradi. Shu bilan birga, maxsus mashqlar ham ishlatiladi:

1. So'zlarning so'z birikmasidagi ma'nosini qiyoslash : *soat yurdi, poezd yurdi, ukam yurdi; tosh yo'l, tosh yurak; kumush qoshiq, kumush osmon, kumush qish.*

2. Gaplarni o'qib, ajratib ko'rsatilgan so'zlarning ma'nosini aytish: Bu yil **yoz** issiq bo'ladi. Sen o'rtog'ingga xat **yoz**.

Boshlang'ich sinflarda ko'p ma'noli va shakldosh (omonim) so'zlar yuzasidan nazariy ma'lumot berilmaydi, bunday tushunchalarni shakllantirishga tayyorgarlik ko'riladi, xolos.

O'quvchilar nutqini boyitishda maqollar katta ahamiyat kasb etadi. Maqollar o'qish uchun ham, suhbat uchun ham, hikoya tuzish uchun ham, grammatik tahlil va yozuv uchun ham juda qulay materialdir. Ular ixcham, sermazmun va ta'sirchan bo'ladi; maqollar o'quvchining badiiy didini o'stiradi, nutqqa e'tibor bilan qarashga, to'g'ri, mantiqiy fikrlashga o'rgatadi, estetik tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf o'quv darsliklarida mavzuga bog'liq holda, o'zbek tili darsliklarida esa mashq matnlari ichida xilma-xil mavzularda juda ko'p maqollar berildi. O'quvchilar maqollarni o'qib, o'qilgan asarning axloqiy muammosi bilan, hayotiy sharoit bilan bog'laydilar, ularning majoziy mazmunini, ayrim so'z va iboralar bilan tushuntiradilar. Natijada o'rni bilan maqollardan foydalana boshlaydilar.

Maqollar o'qilgan asarning xulosasi sifatida ishlatilib, ko'pgina asarlarning mazmunini tushunib olishga yordam beradi. Masalan, "Ovchi, Ko'kcha va Dono" (4-sinf) ertagining xulosasi sifatida "Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar", "Do'slar ahil bo'lsa, ish oson bo'lur", "Ahillikda hikmat ko'p", "Birlashgan kuch yengilmas" maqollari; "Odobli bo'lish osonmi?" (A.Obidjon) asaridan so'ng

"Odob-kishining ziynati", "Odobli bola-elga manzur", "Ilmning kattasi-odob", "Aql yoshdan, odob boshdan" maqollari beriladiki, bular shu asar mazmunining mag'zini ochib beradi. O'quvchilar maqollarni yoqtiradilar, shuning uchun ham maqollar bilar berilgan topshiriqlarni jon-dildan bajaradilar. O'qituvchi shularni hisobga olib, maqollar bilan xilma-xil mashqlar ishlatish orqali o'quvchilarga so'zlarning majoziy ma'nosini, ko'p ma'no ifodalashini amaliy singdirib borishlari mumkin.

Maqollar yordamida o'rgangan bilim va tushunchalarni mustahkamlash maqsadida takrorlash mashqlarining berilishi ham maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Dastlab maqollar yordamida so'zlarning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlari o'rgatib borilib, keyingi mashg'ulotlarda maqol tarkibidagi so'zlardan bir-ikkitasini rasmlarda ifodalash va ushbu rasm orqali maqolni to'liq shaklini to'g'ri hosil qilishni og'zaki va yozma mashq qilinadi. Ishlash jarayoni o'quvchi maqolning didaktik ahamiyatini eslash orqali, tafakkur qilishi oshadi va maqolda keltirilgan so'zlarni endi yanada mustahkam o'zlashtiradi. Endi maqolda hukm surayotgan chuqur ma'no-mohiyat hamda maqolda ishlatilayotgan so'zlar orqali so'zlarning shakli va ma'nosiga ko'ra turlari mavzusi haqidagi bilimlari tobora mustahkamlanadi. Bu esa mavzuni o'zlashtirishni, o'quvchiga so'z aytib, yoki so'zlarni doskaga yozib farqlab tushuntirishdan ko'ra osonlashtiradi hamda yaxshi, tez natija ko'rsatadi. Masalan:

1. Dehqon bo'lsang, roshida bo'l,
Cho'pon bo'lsang - qoshida.

2. Bug'doy eksang, kuzda ek,

Yaxshi haydab, bo'zga ek. (bug'doy hamda kuz fasli ifodali rasmlar bilan)

3. Dehqon bo'lsang, roshida bo'l,

Sipoh bo'lsang – boshida. (dehqon va sipoh rasmi bilan)

4. Jo'xori changda bitar,

Tariq – balchiqda. (jo'xori va tariq rasmi bilan)

5. Paxtaga soya ham kerak emas, hamsoya ham. (g'o'za va biror jismning faqat soyasini ifodalayotgan rasm bilan)

6. Sen yerni yer qilsang,

Yer seni sher qiladi. (yer va sher rasmlari bilan)

7. Toshsiz tog' bo'lmas,

Ko'chatsiz bog' (tosh va ko'chat rasmlari bilan)

8. Urug' eksang namga ek,

Namga ekmasang, tomga ek. (urug' va tom rasmi bilan)

9. Chumchuqdan qo'rqan, tariq ekmas. (chumchuq va tariq rasmi bn)

10. Shaftolidan bog' qilma,

Echkidan – mol (shaftoli va echki rasmlari bilan)

Yuqorida maqollar dehqonchilikka oid maqollar bo'lib o'quvchini aynan shu sohadagi dunyoqarashi va leksik boyligini oshirishga xizmat qiladi. Biz ushbu mashqni maqollarning qolgan mavzular bilan bog'lab amalga oshirsak ham bo'ladi. Masaalan: kasb-hunarga oid, hayvonlar haqidagi, mardlik va nomardlik, epchilik-chaqqonlik, yer haqida, suv haqida, donolik va nodonlik, to'kin-farovonlik, yetishmovchilik, ota-ona, farzand va (boshqa mavzular) haqidagi maqollar bilan ham amalga oshirish mumkin.

REFERENCES:

1. Mirzaqulov T. Grammatika o'qitishning lingvistik asoslari. –T.: O'qituvchi, 1994. –56 b.
2. Ne'matov H., Gulomov A., Ziyodova T. O'quvchilar so'z boyligini oshirish. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. –T.: O'qituvchi, 1996. – 125 b.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati. 4-tom. –T.: O'zME, 2004. – 445-b.
4. Hojiev A. Lingvistik terminlarning izohli lug'ati. –T.: O'qituvchi, 1985. – 65 bet.
5. Хайруллаева, Р. (2022). АДИБЛАР ЗИКРИЛЛА НЕЪМАТ ИЖОДИ ХАҚИДА. Мухаррир нашриёти, 1(1), 1-64.
6. Xayrullayeva, R. L. (2021). Ona tili darsliklarida o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishga samarali yondashilmoqda. Til ta'limining uzviyligini ta'minlashda innovatsion texnologiyalar muammo va yechimlar, 1(1), 155-158.
7. Khayrullayeva, R. L. (2021). Ways and functions of students speech development. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 389-393.
8. Yuldashovich, K. A., & Kholi, Y. (2022). A model for the formation of primary education students'careful attitude to nature in extra-curriculum activities. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(11), 68-74.

9. Yuldashovich, K. A. (2022). Steam integrated educational technology in enhancing eco-learning effectiveness. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(11), 01-05.
10. Radjiev, A. B., Gapparovich, I. A., Yuldoshevich, K. A., Turdiboevich, M. I. (2022). Does the Quality of Education Today Depend on the Number of Students?. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 109-114.
11. Yuldoshevich, Kuchkinov Abdumalik (2022). Steam Integrated Educational Technology in Increasing the Efficiency of Eco pedagogical Basic Competencies in Continuous Education. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 115-118.
12. Кучкинов, А. Ю. (2020). Технология воспитания учащихся начальных классов в духе ценностного отношения к природе. *Педагогическое образование и наука*, (1), 147-150.
13. Kuchkinov, A. Y., & Karimova, N. I. (2019). Kasrlar mavzusini o'rganishda tarixiy bilim berishning asosiy yo'nalishlari. *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ*, 1(1), 121-127.
14. Kuchkinov, A. Y. (2019). Sinfdan va maktabdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni tabiatni e'zozlash ruhida tarbiyalash texnologiyasi. *Boshlang'ich ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuv respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari*, 189-192.
15. Matupaeva, S. Z. (2022). Ta'lim klasteri sharoiti inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning innovatsion omili. *Maktab va hayot*, 6(170), 17-18.
16. Матупаева, Ш. З. (2022). Бошланғич синф ўқитувчиларини инклюзив таълимга тайёрлашда андрогогик таъомиллар. *Муғаллим*, 6(5), 143-146.
17. Matupaeva, S. Z. (2022). Teaching elementary teachers to use academic case clusters in the sciences. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(11), 329-335.
18. Matupayeva, S. Z. (2022). Didactic Opportunities of the Educational Cluster in Increasing the Efficiency of Inclusive Education. *International Journal on Integrated Education*, 5(12), 182-187.
19. Kadyrova, U. F., Matupaeva, Sh. Z. (2021). The Importance of Cluster Trends in Preparing Children with Disabilities for Inclusive Education. *JournalNX*, 1(1), 311-313.
20. Матупаева, Ш. З. (2019). Инновационные методы обучения в начальной школе. *Гуманитарный трактат*, (61), 81-83.